

ORJİNAL MAKALE / ORIGINAL ARTICLE

Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi / BAUN Sağlık Bil Derg
Balıkesir Health Sciences Journal / BAUN Health Sci J
ISSN: 2146-9601- e ISSN: 2147-2238
Doi: <https://doi.org/10.53424/balikesirsbd.1063463>

Yetişkin Bireylerde COVID-19 Korkusu ile COVID-19 Hijyen Davranışları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi

İsmail KUŞOĞLU¹, Kerime Derya BEYDAĞ²

¹Medicana International Ankara Hastanesi

²İstanbul Gedik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Geliş Tarihi / Received: 26.01.2022 Kabul Tarihi / Accepted: 02.06.2022

ÖZ

Amaç: Bu araştırma, yetişkinlerde COVID-19 korkusu ile COVID-19 hijyen davranışları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Ocak-Nisan 2021 tarihleri arasında tanımlayıcı ve kesitsel olarak yapılmıştır. **Gereç ve Yöntem:** Araştırma verileri, “Veri Toplama Formu”, “COVID-19 Korkusu Ölçeği” ve “COVID-19 Hijyen Davranış Ölçeği” ile elde edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde sayı-yüzde hesaplamaları, ortalama, standart sapma, bağımsız t testi ve ANOVA, Pearson Korelasyon ve Lineer regresyon testleri kullanılmıştır. **Bulgular:** Bireylerin COVID-19 Korku Ölçeği puan ortalaması 19.51±6.89, COVID-19 Hijyen Davranışları Ölçeği toplam puan ortalaması 105.35±18.61 olarak bulundu. Katılımcıların COVID-19 korku düzeyinin; cinsiyet, öğrenim durumu, çalışma durumu, yaşadığı yer, sosyoekonomik durum, evde kronik hastalığı olan birey, COVID-19 nedeniyle endişe, hijyen davranışı değişikliği, hijyenin COVID-19’u engelleyeceğini düşünme değişkenlerinin %21.4’ünü açıkladığı saptanmıştır. Yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, çalışma durumu, medeni durum, aile tipi, çocuk varlığı, yaşadığı yer, sosyoekonomik durum, evde kronik hastalığı olan birey, korona nedeniyle endişe, hijyen davranışı değişikliği, hijyenin koronayı engelleyeceğini düşünme değişkenlerinin, COVID-19 Hijyen Davranışları düzeyinin; %14’ünü açıkladığı belirlenmiştir. **Sonuç:** Bireylerin COVID-19 korku düzeyleri arttıkça, COVID-19 hijyen davranışları da artmaktadır. **Anahtar Kelimeler:** COVID-19, Korku, Hijyen.

Determining the Relationship Between COVID-19 Fear and COVID-19 Hygiene Behavior in Adults

ABSTRACT

Objective: This research was carried out as a descriptive and cross-sectional study between January and April 2021 in order to determine the relationship between COVID-19 fear and COVID-19 hygiene behaviors in adults. **Materials and Methods:** The sample of the research consisted of 1876 individuals who accepted to participate in the online survey with the snowball sampling method and completed the research completely. Research data were obtained with an introductory questionnaire, COVID-19 Fear Scale and COVID-19 Hygiene Behavior Scale. In the analysis of the data, number-percentage calculations, mean, standard deviation, independent t test and ANOVA, Pearson Correlation and Linear regression tests were used. **Results:** The mean score of the individuals on the COVID-19 Fear Scale was found to be 19.51±.89 and the total mean score of the COVID-19 Hygiene Behaviors Scale was found to be 105.35±18.61. The COVID-19 fear level of the participants; It was determined that gender, education status, working status, place of residence, socio-economic status, individual with chronic disease at home, anxiety due to COVID-19, change in hygiene behavior, thinking that hygiene will prevent COVID-19 explained 21.4%. Variables of age, gender, education status, employment status, marital status, family type, presence of children, place of residence, socio-economic status, individuals with chronic diseases at home, anxiety due to corona, change in hygiene behavior, thinking that hygiene will prevent corona, COVID-19 Hygiene The level of their behavior; It was determined that 14% explained. **Conclusion:** As the COVID-19 fear levels of individuals increase, the COVID-19 hygiene behaviors also increase. **Keywords:** COVID-19, Fear, Hygiene.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: İsmail Kuşoğlu, Uzman Hemşire, Medicana International Ankara Hastanesi, Ankara, Türkiye.

E-mail: kusoglu.ismail@gmail.com

Bu makaleye atf yapmak için / Cite this article: Kusoglu, İ. & Beydağ, K.D. (2023). Determining the Relationship Between Covid-19 fear and covid-19 hygiene behavior in adults. *BAUN Health Sci J*, 12(1): 151-159.

<https://doi.org/10.53424/balikesirsbd.1063463>

BAUN Health Sci J, OPEN ACCESS <https://dergipark.org.tr/tr/pub/balikesirsbd>
This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

GİRİŞ

2019 yılı sonlarında, Çin' in Wuhan şehrinde bulunan, deniz ürünleri ve hayvan pazarı ile ilişkili bazı kişilerin hastalanmasının ardından başvuruların sebebinin bir çeşit akut solunum yolu rahatsızlığı olduğu saptanmıştır (Demireli, 2020). Çok geçmeden Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus-2'nin (SARS-CoV-2) neden olduğu yeni bir Koronavirüs Hastalığının ortaya çıkmış olduğu anlaşılmış ve hastalık 13 Ocak 2020'de COVID-19 olarak tanımlanmıştır (Karadem, 2021). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), ürkütücü yayılma hızı ve ölümcül etkisi nedeniyle dünya çapında önlemleri artırmak adına 11 Mart 2020'de pandemi ilan etmiştir. İlk vakaların Çin'de deniz ürünleri satışı yapılan bir pazarla ilişkili olduğu bildirildiği için ana mekanizmanın hayvandan insana bulaş olduğu sonucuna varılmışsa da sonraki vakalarda virüsün insandan insana bulaştığı anlaşılmıştır (Casella ve ark., 2020). Çalışmalar etkenin temel üreme sayısının her 7 günde iki katına çıktığını işaret etmektedir. Diğer bir deyişle, hasta bir birey enfeksiyonu ortalama 2.2 bireye bulaştırmaktadır (Karadem, 2021). Kontamine yüzeylerde bulunan virüs, duyarlı kişilere bu yüzeylere dokunduğu eliyle virüsü ağız, göz veya burun mukozaya zarlara aktarırsa enfeksiyona neden olabilmektedir. Enfekte kişilerin evleri veya bakım ortamları ağır viral kontaminasyonun olduğu yerlerdir. Koronavirüsler hakkında yapılan çalışmalarda cansız yüzeylerde dezenfeksiyon olmadan uzun süre hayatta kalabilecekleri bildirilmektedir (McIntosh, 2020; Rabenau ve ark., 2005). Ayrıca, benzer çalışmaların sistematik incelendiği çalışmada, çeşitli dezenfektanların bir dakika içinde SARS-CoV-2 ile ilişkili bir dizi koronavirüsün aktivasyonunu bozduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmalar, çevresel dezenfeksiyonun ve dolayısıyla da hijyenin önemini vurgulayan çalışmalardır (Kampf, Todt, Pfaender ve Steinmann, 2020; Ünal, 2020). Öte yandan COVID-19 salgını yaygın endişe, korku ve kaygıya neden olmuştur. Virüse karşı henüz etkinliği tam olarak kanıtlanmış bir mücadele yönteminin olmaması bu duyguları artırmaktadır. Bu yönü ile belirsizlik hali insan psikolojisi üzerinde olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Öyle ki, insan geleceğinden emin olmadığı kaygı ve korku duyguları yaşamaya kaçınılmazdır (Ahorsu, 2020; Grenier, Barrette ve Ladouceur, 2005; Sarı ve Dağ, 2009). COVID-19 pandemisinden korunmak için hijyenin önemli olduğu yadsınmaz. Türkiye'de söz konusu salgınla ilgili yapılmış olan bir çalışmada toplu taşıma araçlarının kullanımının azalmasının ve el yıkama davranışının en çok benimsenen davranış olduğu bildirilmiştir (Yıldırım, Geçer ve Akgül, 2020). Ayrıca bu davranışların kaygı düzeyine olumlu etkisi olduğu da görülmüştür (Wang ve ark., 2020). Yapılan çalışmalarda maske kullanmak, kişisel hijyene dikkat etmek, yeteri kadar istirahat etmek ve temiz hava almak enfekte olmamak için

alınacak önlemler arasındadır (Guan ve ark., 2020; Ladikli ve ark., 2020). Sağlığı koruma davranışları enfeksiyonun yayılmasına engel olabilecek önlemlerdir (Ünal, 2020).

Bu çalışmada aşağıdaki soruların cevapları aranmıştır.

- Yetişkin bireylerin koronavirüs korku düzeyi nedir?
- Yetişkin bireylerin COVID-19 hijyen davranışları ne düzeydedir?
- Yetişkin bireylerin sosyodemografik özelliklerine göre COVID-19 korku düzeyi farklılık göstermekte midir?
- Yetişkin bireylerin sosyodemografik özelliklerine göre korona virüs hijyen davranışları farklılık göstermekte midir?
- Yetişkin bireylerin koronavirüs korkuları ile hijyen davranışları arasında ilişki var mıdır?

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın tipi

Araştırma tanımlayıcı ve kesitsel tiptedir.

Araştırmanın evreni ve örneklemi

Araştırmanın evrenini, TÜİK 2020 verilerine göre Türkiye'de ikamet eden 18-65 yaş grubu arasında 56.592.570 birey oluşturmuştur. Veriler, kartopu örnekleme yöntemiyle çevirim içi ankete katılmayı kabul eden, araştırmayı eksiksiz tamamlayan 18-65 yaş arası 1876 yetişkin bireyden elde edilmiştir. Çalışmaya, okuma-yazma bilen, iletişim engeli olmayan, online soruları yanıtlayabilen ve çalışmaya katılmaya istekli bireyler dahil edilmiştir. Örneklem gücü G*power ile I. Tip hata miktarı 0.05 iken 0.99 olarak bulunmuştur ($\alpha=0.05$, $1-\beta=0.99$).

Veri toplama araçları

Araştırma verileri, bireylerin yaş, cinsiyet, çalışma durumu gibi özellikleri, kronik hastalık durumlarını ve COVID-19'a yönelik soruları içeren 17 sorudan oluşan "Veri Toplama Formu", "COVID-19 Korkusu Ölçeği" ve "COVID-19 Hijyen Davranış Ölçeği" ile elde edilmiştir.

COVID-19 Korkusu Ölçeği: Ölçek, Ahorsu ve ark. (2020) tarafından geliştirilmiş, Türkçe geçerlik ve güvenilirliği Satıcı ve ark. (2020) tarafından yapılmıştır. Ölçek, 7 madde ve tek alt boyuttan oluşan 5'li Likert tipi bir ölçektir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçek puanlaması 1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum ve 5: Kesinlikle katılıyorum şeklinde yapılmaktadır. Ölçekten en düşük 7, en yüksek 35 puan alınmakta, ölçekten alınan puanlar arttıkça, korku düzeyi artmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0,82 olarak hesaplanmıştır (Satıcı ve ark., 2020). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0.85 olarak bulunmuştur.

COVID-19 Hijyen Davranışları Ölçeği: Ölçek COVID-19 salgın sürecinde bireylerin hijyen davranışlarını belirlemek amacıyla Çiçek, Şahin ve Erkal (2020) tarafından geliştirilmiştir. "Değişen Hijyen Davranışları" (7., 11., 12., 14., 21. ve 27.

maddeler), “Ev hijyeni” (16., 18., 19. ve 20. maddeler), “Sosyal Mesafe ve Maske Kullanımı” (1., 2., 3. ve 25. maddeler), “Alışveriş Hijyeni” (15., 22., 23., 24 ve 26. maddeler), “El Hijyeni” (4., 5., 6., 8. ve 9. maddeler) ve “Dışarıdan Eve Gelindiğinde Hijyen” (10., 13. ve 17. maddeler) olmak üzere 6 alt boyuttan oluşan bir formdur. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı 0.91 olarak değerlendirilmiş ve 0.98 olarak bulunmuştur (Çiçek, Şahin, ve Erkal, 2020).

Verilerin toplanması

Sosyal paylaşım ağı ve sosyal paylaşım sitesi üzerinden çevrimiçi çalışmaya katılmayı kabul eden, yetişkin bireyler çalışmaya dâhil edilmiştir. Araştırmanın verileri, Ocak-Nisan 2021 tarihleri arasında toplanmıştır.

Verilerin değerlendirilmesi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin tanımlayıcı istatistiklerinde ortalama, standart sapma, en düşük, en yüksek, frekans ve oran değerleri kullanılmıştır. Değişkenlerin dağılımı Kolmogorov-Smirnov testi ile ölçülmüş, verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiş ve parametrik testler kullanılmıştır. Verilerin analizinde sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma, Pearson korelasyon ve çok değişkenli regresyon analizi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında ve %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Araştırmanın etik yönü

Araştırma öncesinde, Okan Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 23.12.2020-130 tarih ve sayılı izin alınmıştır. Etik kurul izni alındıktan sonra Sağlık Bakanlığı'na Bilimsel Araştırma Başvurusu yapılarak çalışma izni alınmıştır. Veri toplama işlemi öncesinde online hazırlanan anket linkinde araştırmanın niteliği hakkında yeterince açık ve anlaşılabilir bilgi verilmiş, çalışmaya istekli ve gönüllü olan katılmak isteyen yetişkinlerin “çalışmaya katılmayı kabul ediyorum” seçeneğini işaretlemeleri ile onamları alınmıştır. Katılımcılara araştırmaya katılım konusunda özgür oldukları ve araştırmanın herhangi bir aşamasında araştırmayı bırakabilecekleri belirtilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılanların %35.6'sı 18-25 yaş aralığında, %13.3'ü 46 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların %75.1'i kadın, %60.7'si üniversite mezunu, yarısına yakını (%49.5) bir işte çalışmaktadır. Araştırmaya katılanlardan %51.4'ünün evli, büyük bir bölümü (%81.8) çekirdek aile yapısında, %53.4'ü çocuk sahibi değildir. Katılımcıların %60.6'sı Türkiye'nin batı bölgelerinde yaşamaktadır. Bunların %58.8'i büyükşehirlerde yaşamaktadır. Araştırmaya katılanlardan %55.5'inin geliri gidere eşittir (Tablo 1).

Tablo 1. Bireylerin sosyodemografik özelliklerinin dağılımı (n=1876).

Değişkenler	X	SS
Yaş Ortalaması (min: 18, maks: 65)	32.84	11.75
Yaş	n	%
18-25 yaş	667	35.6
26-35 yaş	486	25.9
36-45 yaş	473	25.2
46 yaş ve üzeri	250	13.3
Cinsiyet		
Kadın	1408	75.1
Erkek	468	24.9
Öğrenim durumu		
İlkokul/ Ortaokul mezunu	69	3.7
Lise mezunu	250	13.3
Üniversite mezunu	1139	60.7
Yüksek lisans/doktora mezunu	418	22.3
Çalışma durumu		
Çalışıyor	928	49.5
COVID nedeni ile evden çalışıyor	175	9.3
Çalışmıyor	773	41.2
Medeni durum		
Evli	965	51.4
Bekâr	911	48.6
Aile tipi		
Çekirdek aile	1534	81.8
Geniş aile	228	12.1
Tek ebeveynli aile	73	3.9
Yalnız yaşıyor	41	2.2
Çocuk varlığı		
Var	875	46.6
Yok	1001	53.4
Yaşanan coğrafik bölge		
Türkiye'nin batı bölgeleri	1136	60.6
Türkiye'nin orta bölgeleri	567	30.2
Türkiye'nin doğu bölgeleri	173	9.2
Yaşadığı yer		
Köy/kasaba	70	3.7
İlçe	324	17.3
Şehir	378	20.2
Büyükşehir	1104	58.8
Ekonomik durum		
Gelir gidere eşit	1041	55.5
Gelir giderden az	344	18.3
Gelir giderden yüksek	491	26.2

X=Ortalama, SS=Standart sapma.

Katılımcıların %85.1'i kronik hastalığı olmadığını, %67.5'i ise kronik hastalığı olan biriyle beraber yaşamadığını bildirmiştir. Bireylerin %84.2'si COVID-19 geçirmemiş, bununla beraber %83.6'sı COVID-19 konusunda endişeli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca %85.4'ünün yakınlarında COVID-19 geçirmiş bireyler varken, çok büyük bir bölümünün de

(%90.7) pandemi öncesine göre daha dikkatli davrandığı bulunmuştur. Yine büyük bir bölümüne (%82.7) göre hijyen kuralları COVID-19'a karşı koruyucu olarak nitelendirilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Bireylerin kronik hastalık ve koronavirüse ilişkin bazı özelliklerinin dağılımı (n=1876).

Değişkenler	n	%
Kronik hastalık varlığı		
Var	280	14.9
Yok	1596	85.1
Kronik hastalığı olan bireyle aynı evde yaşama durumu		
Yaşıyorum	610	32.5
Yaşamıyorum	1266	67.5
Koronoavirüs geçirme durumu		
Geçirdim	297	15.8
Geçirmedim	1579	84.2
Koronavirüs nedeniyle endişelenme durumu		
Endişeleniyorum	1568	83.6
Endişelenmiyorum	308	16.4
Yakınlarından koronavirüs geçiren birey olma durumu		
Evet	1602	85.4
Hayır	274	14.6
Pandemide hijyen davranışlarında değişiklik olma durumu		
Olmadı		
Öncesinden fazla dikkat ediyorum	148	7.9
Daha az dikkat ediyorum	1702	90.7
	26	1.4
Hijyen kurallarının koronavirüsten koruyacağı konusunda görüşü		
Korur	1551	82.7
Korumaz	80	4.3
Fikri yok	245	13.0

COVID-19 Korku Ölçeği puan ortalaması 19.51 ± 6.89 (min-maks:7-35) olarak belirlenmiştir. COVID-19 Hijyen Davranışları Ölçeği "Değişen hijyen davranışları" alt boyutu puan ortalaması 21.79 ± 5.02 (min-maks:6-30), "Ev hijyeni" alt boyutu puan ortalaması 14.64 ± 3.62 (min-maks:4-20), "Sosyal mesafe ve maske kullanımı" alt boyutu puan ortalaması 18.04 ± 2.35 (min-maks:4-20), "Alışveriş hijyeni" alt boyutu puan ortalaması 17.83 ± 5.22 (min-maks:5-25), "El hijyeni" alt boyutu puan ortalaması 22.06 ± 3.37 (min-maks:5-25), "Dışardan eve geldiğinde hijyen" alt boyutu puan ortalaması 10.99 ± 3.12 (min-maks:3-15), COVID-19 Hijyen Davranışları Ölçeği toplam puan ortalaması ise 105.35 ± 18.61 (min-maks: 40-135) olarak belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Bireylerin COVID-19 Korku Ölçeği ve COVID-19 Hijyen Davranışları Ölçeği puan ortalamaları (n=1876).

Ölçekler ve Alt Boyutları	X	SS	Min	Maks
COVID-19 Korku Ölçeği Toplam	19.51	6.89	7	35
COVID-19 Hijyen Davranışları Ölçeği Toplam	105.34	18.61	40	135
Değişen hijyen davranışları	21.78	5.02	6	30
Ev hijyeni	14.63	3.62	4	20
Sosyal mesafe ve maske kullanımı	18.04	2.35	4	20
Alışveriş hijyeni	17.82	5.21	5	25
El hijyeni	22.06	3.37	5	25
Dışardan eve geldiğinde hijyen	10.98	3.11	3	15

X=Ortalama, SS=Standart sapma.

Katılımcıların COVID-19 korku düzeyinin; cinsiyet, öğrenim durumu, çalışma durumu, yaşadığı yer, ekonomik durum, evde kronik hastalığı olan birey, COVID-19 nedeniyle endişe, hijyen davranışı değişikliği, hijyenin COVID-19'u engelleyeceğini düşünme değişkenlerinin %21.4'ünü açıkladığı saptanmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Yetişkinlerin COVID-19 korku düzeylerinin yordanmasına ilişkin çok değişkenli doğrusal regresyon analizi regresyon analizi

Sabit: COVID-19 Korku Ölçeği	R	R ²	F	p
Cinsiyet (Kadın) Öğrenim durumu Çalışma durumu Yaşadığı yer Ekonomik durum Evde kronik hastalığı olan birey COVID-19 nedeniyle endişe Hijyen davranışı değişikliği Hijyenin COVID-19'u engelleyeceğini düşünme	0.462	0.214	56.364	0.001*

*p <0.01.

Katılımcıların COVID-19 Hijyen Davranışları düzeyinin; yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, çalışma durumu, medeni durum, aile tipi, çocuk varlığı, yaşadığı yer, ekonomik durum, evde kronik hastalığı olan birey, korona nedeniyle endişe, hijyen davranışı değişikliği, hijyenin koronayı engelleyeceğini düşünme değişkenlerinin %14'ünü açıkladığı belirlenmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Yetişkinlerin COVID-19 hijyen davranışlarının yordanmasına ilişkin çok değişkenli doğrusal regresyon analizi (n=1876).

Sabit: COVID-19 Hijyen Davranışı	R	R ²	F	p
Yaş Cinsiyet Öğrenim durumu Çalışma durumu Medeni durum Aile tipi Çocuk varlığı Yaşadığı coğrafi bölge Yaşadığı yer Ekonomik durum Evde kronik hastalığı olan birey COVID-19 nedeniyle endişe Hijyen davranışı değişikliği Hijyenin COVID-19'u engelleyeceğini düşünme	0.373	0.140	21.550	0.001 *

*p <0.01.

İki ölçek arasındaki korelasyon katsayıları incelendiğinde; bireylerin COVID-19 korku düzeyleri ile değişen hijyen davranışları alt boyutu (r=0.410, p=0.001), ev hijyeni alt boyutu (r=0.304, p=0.001), sosyal mesafe ve maske kullanımı alt boyutu (r=0.280, p=0.001), alışveriş hijyeni alt boyutu (r=0.333, p=0.001), el hijyeni alt boyutu

(r=0.238, p=0.001), Dışarıdan eve geldiğinde alt boyutu (r=0.339, p=0.001) COVID-19 Hijyen Davranışları toplam puanı (r=0.398, p=0.001) arasında pozitif yönde yüksek bir ilişki bulunmuştur. Korelasyon analizine göre yetişkinlerin COVID-19 korku düzeyleri arttıkça, COVID-19 hijyen davranışları da artmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. Bireylerin COVID-19 korku düzeyleri ile COVID-19 hijyen davranışları arasındaki ilişki (n=1876).

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8
COVID-19 Korkusu (1)	1	0.410*	0.304*	0.280*	0.333*	0.238*	0.339*	0.398*
Değişen hijyen davranışları (2)	0.410*	1	0.716*	0.451*	0.655*	0.486*	0.687*	0.853*
Ev hijyeni (3)	0.304*	0.716*	1	0.463*	0.680*	0.484*	0.674*	0.383*
Sosyal mesafe ve maske kullanımı (4)	0.280*	0.451*	0.463*	1	0.529*	0.669*	0.521*	0.695*
Alışveriş hijyeni (5)	0.333*	0.655*	0.680*	0.529*	1	0.518*	0.710*	0.869*
El hijyeni (6)	0.238*	0.486*	0.484*	0.669*	0.518*	1	0.561*	0.730*
Dışarıdan eve geldiğinde (7)	0.339*	0.687*	0.674*	0.521*	0.710*	0.561*	1	0.851*
COVID-19 Hijyen Davranışları (8)	0.398*	0.853*	0.838*	0.695*	0.869*	0.730*	0.851*	1

Pearson Korelasyon testi, *p<0.00.

TARTIŞMA

Tüm dünyada değişime neden olan COVID-19 salgını, bireyleri fiziksel, sosyal ve psikolojik yönden önemli ölçüde etkilemiştir. İnsanlar salgının bilinmez yönleri nedeniyle korku ve stres gibi olumsuz duygular yaşamaktadır. Damlacık yoluyla bulaşan COVID-19 virüsünden maske, hijyen ve

sosyal mesafeye kurallarına uymak suretiyle korunmak mümkün olabilmektedir. Katılımcılardan %15.8'i araştırmanın yapıldığı tarihte koronavirüs geçirmiş, %85.4'ünün de yakınlarından biri koronavirüs geçirmiştir. %83.6'si koronavirüs nedeniyle endişelendiğini belirtmiştir. Pandemiye katılımcıların neredeyse tamamına yakını pandemi öncesine göre hijyen davranışları açısından daha dikkatli davrandığını bildirmiştir. Araştırmada

bireylerin %82.7'si hijyen kurallarının koronavirüse karşı koruyucu olduğunu belirtmiştir (Tablo 2). Ceyhan ve Uzuntarla yaptıkları çalışmada benzer şekilde katılımcıların çoğunun (%70.1) pandemi konusunda endişe duyduğunu bulmuştur (Ceyhan, ve Uzuntarla, 2020). COVID-19'u önlemeye yönelik hijyen davranışlarında artışın dikkat çektiği birçok çalışma vardır (Altun, 2020; Reuben, Danladi, Saleh ve Ejembi, 2021; Vijai, ve Joyce, 2020). Bu sonuçlar salgının benzer çalışmalarda olduğu gibi bu araştırmada da örneklemin çoğunluğunda endişeye neden olduğunu göstermektedir. Ayrıca korunmak için hijyenin öneminin farkında olduğu gerçeğini desteklemektedir. Bu araştırmada COVID-19 Korku Ölçeği puan ortalaması 19.51 ± 6.89 olup korku düzeylerinin orta düzeye yakın olduğu görülmektedir. Yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde de COVID-19 korkularının orta düzeyde ya da orta düzeye yakın olduğu dikkati çekmektedir. Bakioğlu (2020)'nin belirsizlik ve COVID-19 korkusunu incelediği çalışmasında COVID-19 korku puanı benzer şekilde (19.44 ± 6.07) bulunmuştur (Bakioğlu, 2020). Karadem'in COVID-19 korkusunu belirlemek için yaptığı çalışmada da COVID-19 Korkusu ölçek ortalama puanı 16.0 ± 5.47 bulunmuştur (Karadem, 2021). Gencer'in COVID-19 Korkusu üzerine yaptığı çalışmada da korkunun benzer şekilde ortaya yakın olduğu görülmektedir (Gencer, 2020). Başka bir çalışmada COVID-19'a yakalanma kaygı düzeylerinin orta düzeyden daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (Harper, Satchell, Fido, ve Latzman, 2020). Çalışmaların sonuçlarında farklılıklar olması, farklı popülasyonlarla çalışılmış olmasının yanı sıra, pandeminin başında yapılan çalışmalarda korunma ve tedaviye ilişkin yeterli bilgi olmamasından kaynaklanabilir.

COVID-19 Hijyen Davranışları Ölçeği "Değişen hijyen davranışları" alt boyutu puan ortalaması 21.79 ± 5.02 , "Ev hijyeni" alt boyutu puan ortalaması 14.64 ± 3.62 , "Sosyal mesafe ve maske kullanımı" alt boyutu puan ortalaması 18.04 ± 2.35 , "Alışveriş hijyeni" alt boyutu puan ortalaması 17.83 ± 5.22 , "El hijyeni" alt boyutu puan ortalaması 22.06 ± 3.37 , "Dışardan eve geldiğinde hijyen" alt boyutu puan ortalaması 10.99 ± 3.12 , COVID-19 Hijyen Davranışları Ölçeği toplam puan ortalaması ise 105.35 ± 18.61 olarak belirlenmiştir (Tablo 3). Çiçek ve arkadaşlarının (2020) COVID-19 hijyen ölçeği çalışmalarında; COVID-19 Hijyen Davranışları Ölçeği "Değişen hijyen davranışları" alt boyutu puan ortalaması 23.08 ± 4.78 "Ev hijyeni" alt boyutu puan ortalaması 15.68 ± 3.00 "Sosyal mesafe ve maske kullanımı" alt boyutu puan ortalaması 18.43 ± 2.15 "Alışveriş hijyeni" alt boyutu puan ortalaması 20.38 ± 4.37 , "El hijyeni" alt boyutu puan ortalaması 22.75 ± 2.84 , "Dışardan eve geldiğinde hijyen" alt boyutu puan ortalaması 11.99 ± 2.77 COVID-19 Hijyen Davranışları Ölçeği toplam puan

ortalaması ise 112.31 ± 15.47 olarak belirlenmiştir (Çiçek, Şahin ve Erkal, 2020). Ceyhan ve Uzuntarla (2020)'nin COVID-19'a yönelik davranış düzeylerini incelediği çalışmalarında %88.1'inin hijyen davranış düzeyinin yüksek olduğu bulunmuştur (Ceyhan, ve Uzuntarla, 2020). Altun (2020)' un pandemide kaygı durumu ve hijyen davranışları ilişkisini incelediği çalışmasında da hijyen ile hastalık kaygısı arasında ilişki saptanmış ve hastalık kaygısının hijyen davranışlarını artırdığı sonucuna varılmıştır (Altun, 2020). Hijyen davranış puanları ortalamasının ortalamanın üzerinde olması, pandemi nedeniyle artış gösteren COVID-19 korkusunun, bulaşın önlenmesine yönelik hijyen davranışlarında artışa neden olması ile açıklanabilir.

Katılımcıların COVID-19 korku düzeyinin; cinsiyet, öğrenim durumu, çalışma durumu, yaşadığı yer, ekonomik durum, evde kronik hastalığı olan birey, korona nedeniyle endişe, hijyen davranışı değişikliği, hijyenin koronayı engelleyeceğini düşünme değişkenlerinin %21.4'ünü açıkladığı saptanmıştır. Yapılan benzer çalışmalar ve bu araştırmanın sonuçlarına bakıldığında COVID-19 korku düzeyi bireylerin sosyodemografik özelliklerinden etkilenmekle birlikte pek çok değişken bir araya geldiğinde %21'lik bir kısmını açıkladığı görülmektedir. Bu sonuç korkunun birçok değişkenden etkilenmekle birlikte bireylerin yaşadıkları deneyimler ve mevcut stres kaynağından direk etkilenmiş olabileceği ile açıklanabilir. Korona nedeniyle duyulan endişenin hijyen davranışlarına olan etkisi yönünden bakıldığında, yakın zamanda yapılan bir çalışma (Harper, Satchell, Fido ve Latzman, 2020) yeni geliştirilen COVID-19 korku puanının bu hastalığı önleyici davranışları ile ilişkili olduğunu bildirilmiştir. Korku sayesinde insanların daha fazla önlem aldığı görülmektedir.

Katılımcıların COVID-19 Hijyen Davranışları düzeyinin; yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, çalışma durumu, medeni durum, aile tipi, çocuk varlığı, yaşadığı yer, ekonomik durum, evde kronik hastalığı olan birey, korona nedeniyle endişe, hijyen davranışı değişikliği, hijyenin koronayı engelleyeceğini düşünme değişkenlerinin %14'ünü açıkladığı belirlenmiştir. Bireylerin sosyodemografik ve sosyo kültürel birçok özelliğinin COVID-19 hijyen davranışlarını etkilediği görülmekle birlikte, yalnızca %14'lük kısmını açıkladığı dikkati çekmektedir. Bu sonuç hijyen davranışının bir alışkanlık olduğu ve pek çok değişkenden az da olsa etkilenmekle birlikte farklı değişkenlerin de etkisi olabileceğini düşündürmektedir.

Bu araştırmada yetişkinlerin COVID-19 korku düzeyleri arttıkça, COVID-19 hijyen davranışları artmaktadır. Bu sonuç korkuyla birlikte bireylerin korunma yöntemleri olan hijyen kuralları konusunda daha temkinli olma çabaları ile açıklanabilir. Literatür incelendiğinde COVID-19 korkusu ile Hijyenin ilişkili olduğu görülmüştür (Yıldırım, Geçer ve Akgül, 2020; Altun, 2020; Hatun, Dicle, ve Demirci, 2020).

Stevenson ve ark (2009)'nın yaptığı çalışmada hijyen davranışının hastalık kaygısı ile ilişkili olduğu bildirilmiştir (Stevenson ve ark, 2009). Lee Bagglely ve arkadaşları (2004) benzer bir bulaşıcı hastalıkla ilgili daha önce yaptığı çalışmada kalabalık ortamlardan kaçınma ve hijyenin SARS korkusuyla ilişkili olduğunu bildirmiştir (Lee-Bagglely, DeLongis, Voorhoeave, ve Greenglass, 2004). Yıldırım ve arkadaşları (2020) ise toplu taşıma araçlarının kullanılmaması ve sık el yıkamanın bulaşıcı hastalıkları önlemeye yönelik en çok benimsenen hijyen davranışı olduğu bulmuş ve COVID-19 korkusunun salgın sürecinde hijyen davranışlarını önemli ölçüde artırabileceğini işaret etmiştir (Yıldırım, Geçer ve Akgül, 2020). Öte yandan hijyen davranışı stratejilerinin kaygı düzeylerini düşürdüğünü bildiren çalışmalarda vardır (Wang ve ark., 2020; Newby, ve ark., 2020). Katılımcılardan büyük bölümü koronavirüs nedeniyle endişelendiği, %90.7'sinin pandemi öncesine göre hijyen davranışları açısından daha dikkatli davrandığı, %82.7'sinin hijyen kurallarını koronavirüse karşı koruyucu bulduğu saptanmıştır.

Araştırmanın sınırlılıkları ve güçlü yönleri

Araştırma sonuçları yalnızca online katılım gösteren yetişkinlerin öz bildirimine dayalıdır. Araştırma Türkiye genelinde online ortamda yapılmış olup, Türkiye'de yaşayan bireylere genellenebilir.

SONUÇ

Kadınların, ilk/ortaokul mezunlarının, çalışmayanların, köy/kasabada yaşayanların, geliri giderden az olanların COVID-19 korku puanları daha yüksek bulunmuştur. Kronik hastalığı olan bir bireyle yaşayanların, hijyen konusuna pandemiden öncesine göre daha çok dikkat edenlerin, hijyenin koronavirüsten koruduğunu düşünenlerin COVID-19 Korku Ölçeği puanlar ortalamalarının yüksek olduğu bulunmuştur.

Öte yandan yaş ve eğitim düzeyi arttıkça COVID-19 Hijyen Davranış puan ortalamalarının düştüğü belirlenmiştir. Ayrıca kadınların, çalışanların, evli olanların, geniş aile olanların, çocuğu olmayanlar, Türkiye'nin orta bölgelerinde ve ilçe merkezinde yaşayanların, geliri giderden az olanların, kronik hastalığı olan bireyle yaşayanların COVID-19 Hijyen Davranış puan ortalamalarının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Koronavirüs nedeniyle endişe yaşayanların, pandemiden önce hijyene daha az dikkat edenlerin, hijyen kurallarının koruyucu olduğunu düşünenlerin COVID-19 Hijyen Davranış puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiş, kronik hastalığı olma durumu ile hijyen davranış toplam puanı arasında ise ilişki olmadığı bulunmuştur.

Ayrıca cinsiyet, öğrenim durumu, çalışma durumu, yaşadığı yer, sosyoekonomik durum, evde kronik hastalığı olan birey, korona nedeniyle endişe, hijyen davranışı değişikliği, hijyenin koronayı engelleyeceğini düşünme değişkenlerinin COVID-19 korku düzeyinin; %21.4'ünü açıkladığı saptanmıştır.

Yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, çalışma durumu, medeni durum, aile tipi, çocuk varlığı, yaşadığı yer, sosyoekonomik durum, evde kronik hastalığı olan birey, korona nedeniyle endişe, hijyen davranışı değişikliği, hijyenin koronayı engelleyeceğini düşünme değişkenlerinin COVID-19 Hijyen Davranışları düzeyinin; %14'ünü açıkladığı bulunmuştur. Sonuç olarak COVID-19 korku düzeyleri arttıkça, COVID-19 Hijyen Davranışlarının da arttığı görülmüştür.

COVID-19 pandemisinde bulaş riskini azaltabilmek için halk sağlığı hemşireleri bireylere sağlığı koruyucu davranışlar kazandırmalıdır. Elleri sık yıkamak, mümkün değilse dezenfektan kullanmak, kontamine olmuş bir ortamdan sonra yüz ve ağızla temastan kaçınmak, sosyal mesafeye dikkat etmek, kalabalık ortamlardan kaçınmak, maske kullanmak, ev ve çamaşır temizliğinde yeni önlemler almak gibi hususlarda farkındalığı artırmaya yönelik çalışmalar planlanabilir.

Teşekkür

Çalışmada emeği bulunanlara ve tüm katılımcılara teşekkür ederiz.

Çıkar Çatışması

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Yazar Katkıları

Plan, tasarım: Kİ, BKD; **Gereç, yöntem ve veri toplama:** Kİ; **Analiz ve yorum:** Kİ, BKD; **Yazım ve eleştirel değerlendirme:** Kİ, BKD.

KAYNAKLAR

- Ahorsu, D. K., Lin, C.Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D. & Pakpour, A. H. (2020). The Fear of COVID-19 Scale: development and initial validation. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-9. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00270-8>
- Altun, Y. (2020). COVID-19 Pandemisinde kaygı durumu ve hijyen davranışları. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 29(5); 312-317. <https://doi.org/10.17942/sted.777035>
- Bakioğlu, F., Korkmaz, O. & Ercan, H. (2020). Fear of COVID-19 and positivity: Mediating role of intolerance of uncertainty, depression, anxiety and stress. *International Journal of Mental Health and Addiction*. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00331-y>
- Batu, B. (2021).Yüzme sporcularının yeni tip korona virüse (COVID-19) yakalanma kaygısının incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Kafkas Üniversitesi. Kars.
- Cascella, M., Rajnik, M., Cuomo, A., Dulebohn, S. C. & Di Napoli, R.. (2020). Features, evaluation and treatment Coronavirus (COVID-19). *Stat Pearls*, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/32150360>. Erişim tarihi: 20.03.2021.
- Ceyhan, S. & Uzuntarla, Y. (2020). Akademik personelin COVID-19'a yönelik bilgi, tutum ve davranışlarının belirlenmesi, *Turkish Studies*,15(6): 1-18. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.45988>
- Çiçek, B., Şahin, H. & Erkal, S. (2020). COVID-19 Hijyen Ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması, *Turkish Studies*, 15(6): 339-350. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.45906>
- Demireli, S. (2020). Hemşirelerde koronavirüs salgını kaynaklı, anksiyete, obsesyon ve ilişkili değişkenlerin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi. Erzurum.
- Gencer, N. (2020). Pandemi sürecinde bireylerin koronavirüs (Kovid- 19) korkusu: Çorum örneği. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2(4): 1172-1154.
- Grenier, S., Barrette, A. M. & Ladouceur, R. (2005) Intolerance of uncertainty and intolerance of ambiguity: Similarities and differences. *Personality and Individual Differences*, 39: 593-600. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.02.014>
- Guan, W. at all (2020). Clinical characteristics of 2019 novel coronavirus infection in China. *The New England Journal of Medicine*, 382(18): 1708-1720. <https://doi.org/10.1056/NEJMoa2002032>
- Güner, R., Hasanoğlu, İ. & Aktaş, F. (2020). COVID-19: Prevention and control measures in community. *Turkish Journal of Medical Sciences*, 50(SI-1):571-577. <https://doi.org/10.3906/sag-2004-146>
- Harper, C. A., Satchell, L., Fido, D. & Latzman, R. (2020). Functional fear predicts public health compliance in the COVID-19 pandemic. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-14. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00281-5>
- Hatun, O., Dicle, A. & Demirci, İ. (2020). Koronavirüs salgınının psikolojik yansımaları ve salgınla başa çıkma, *Turkish Studies*, 15(4): 532-553.
- Kampf, G., Todt, D., Pfaender, S. & Steinmann, E. (2020). Persistence of coronaviruses on inanimate surfaces and their inactivation with biocidal agents. *Journal of Hospital Infection*, 104(3):246-2451. <https://doi.org/10.1016/j.jhin.2020.01.022>
- Karadem, B. (2021). Sağlık çalışanlarında covid korkusunu belirleyen psikiyatrik değişkenlerin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı. Süleyman Demirel Üniversitesi, Tıp fakültesi, Isparta.
- Ladikli, N. ve ark (2020). Kovid-19 korkusu ölçeği'nin Türkçe güvenilirlik ve geçerlik çalışması, *International Journal of Social Sciences*, 3(2): 71-80.
- Lee-Baggley, D., DeLongis, A., Voorhoeve, P., Greenglass, E. (2004). Coping with the threat of severe acute respiratory syndrome: Role of threat appraisals and coping responses in health behaviors. *Asian Journal of Social Psychology*, 7(1): 9-23. <https://doi.org/10.1111/j.1467-839X.2004.00131.x>
- McIntosh, K. (2020). Coronavirus disease 2019 (COVID-19): Epidemiology, virology, and prevention, 2020 https://www.uptodate.com/contents/COVID-19-epidemiology-virology-and-prevention?search=coronavirus-disease-2019-COVID-19-epidemiology-virology-and%20prevention&source=search_result&selectedTitle=1~150&usage_type=default&display_rank=1 Erişim tarihi: 20.03.2021
- Newby, J. M. at all (2020). Acute mental health responses during the COVID-19 pandemic in Australia. *PLoS One*, 15(7): e0236562. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0236562>
- Rabenau, H., Cinatl, J., Morgenstern, B., Bauer, G., Preiser, W. & Doerr, H. (2005). Stability and inactivation of SARS coronavirus. *Medical Microbiology and Immunology*, 194(1-2):1-6. <https://doi.org/10.1007/s00430-004-0219-0>
- Reuben, R. C. at all (2021). Knowledge, attitudes and practices towards COVID-19: An epidemiological survey in North Central Nigeria. *Journal of Community Health*, 46 (3): 457-470. <https://doi.org/10.1007/s10900-020-00881-1>
- Sarı, S. & Dağ, İ. (2009). Belirsizliğe tahammülsüzlük ölçeği, endişe ile ilgili olumlu inançlar ölçeği ve endişenin sonuçları ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması. geçerliliği ve güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*,10: 261-70.
- Satıcı, B. ve ark (2020). Adaptation of the Fear of COVID-19 Scale: Its association with psychological distress and life satisfaction in Turkey, *International Journal of Mental Health and Addiction*, <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00294-0>
- Stevenson, R. J. at all (2009). A scale for measuring hygiene behavior: Development, reliability and validity. *The American Journal of Infection Control*, 37: 557-564. <https://doi.org/10.1016/j.ajic.2009.01.003>
- Ünal, H. (2020).Yeni koronavirüs hastalığı(COVID-19) hakkında aile hekimliği uzmanlık öğrencilerinin bilgi düzeyi, algı ve davranışı, Tıpta Uzmanlık Tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul.
- Vijai, C. & Joyce, D. (2020). Novel Coronavirus (COVID-19) knowledge and awareness: A Survey of thiruvallur district, Tamilnadu. *Shanlax International Journal of Management*, 8(1): 6976. <https://doi.org/10.34293/management.v8i1.3221>

- Wang, D., Hu, B., Hu, C., Zhu, F., Liu, X., Zhang, J., Wang, B., Xiang, H., Cheng, Z., Xiong, Y., Zhao, Y., Li, Y., Wang, X., Peng, Z.. (2020). Clinical characteristics of 138 hospitalized patients with 2019 novel coronavirus-infected pneumonia in Wuhan, China. *The Journal of the American Medical Association*, 323(11): 1061-1069. <https://doi.org/10.1001/jama.2020.1585>
- Yıldırım, M., Geçer, E. & Akgül, Ö. (2020). The impacts of vulnerability, perceived risk, and fear on preventive behaviours against COVID-19, *Psychology, Health & Medicine*, 6(5): 1-9. <https://doi.org/10.1080/13548506.2020.1776891>